

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 4 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРЬ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 4 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

ИСАНОВА ФЕРУЗА ТУЛҚИНОВНА

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Гайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарқанд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Gadoyev Dadaxon Hayrulloevich
“ХО‘JA PESHKO” MASJIDI TARIXI 9-14

Raxmatulloev Murodjon Xikmatulloevich
MATBUOT VA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING RIVOJLANISHIDA SO‘Z ERKINLIGINING
MINTAQAVIY-HUQUQIY ASOSLARI..... 15-20

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Курпаяниди Константин Иванович
НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ МЕТОДОЛОГИИ ИССЛЕДОВАНИЯ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ
СРЕДЫ МАЛЫХ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ 21-34

Камбаров Жамолдин Хикматиллаевич
РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИНГ БОЗОР ҚОНУНЛАРИГА ТАЪСИРИ ТАДҚИҚИ 35-45

Паязов Мурод Максудович
“ЎЗБЕКИСТОН ТЕМИР ЙЎЛЛАРИ” АЖДА ХИЗМАТЛАР БОЗОРИДАГИ БОШҚАРУВ
СТРАТЕГИЯСИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШ..... 46-59

Рўзиев Абдумалик Ортиғалиевич
ИННОВАЦИОН ИҚТИСОДИЁТНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА РАҚАМЛАШТИРИШНИ
БАҲОЛАШ ХАЛҚАРО АМАЛИЁТИ 60-74

Хожаяев Азизхон Саидалохонович
ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИНИНГ МОЛИЯВИЙ БАРҚАРОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА
БЮДЖЕТДАН ТАШҚАРИ МАБЛАҒЛАРНИНГ ШАКЛЛАНИШИ, ЎРНИ ВА УЛАРНИНГ
ТАҲЛИЛИЙ ЖИҲАТЛАРИ 75-87

Хўжанова Гулшода Отамуродовна
САНОАТ КОРХОНАЛАРИДА КЛАСТЕРЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ 88-93

Хатраева Сайуора Nasimovna, Pirimqulov Жаҳонгир
АНОЛИ OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA‘MINLASHDA O‘SIMLIKCHILIK TARMOG‘INI
RIVOJLANTIRISH TENDENSIYASI 94-99

Пардаева Шаҳноза Абдинабиевна
МОЛИЯВИЙ НАТИЖАЛАРНИНГ СТРАТЕГИК БОШҚАРУВ ҲИСОБИ МЕТОДОЛОГИЯСИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ..... 100-105

Очилова Наргиза Акрамовна
ЗНАЧЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ В РАЗВИТИИ ДЕХКАНСКИХ И ПОДСОБНЫХ
ХОЗЯЙСТВ 106-112

Alimardonova Zebuniso

SURXONDARYO VILOYATINING MAMLAKATIMIZ TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISHDAGI O'RNINI VA ASOSIY RIVOJLANISH TENDENSIYALARINING TAHLILI113-118

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Khakimov Nazar, Amridinova Dilrabo, Kurbanova Sevara

TEACHING SOCIAL HUMANITARIAN SUBJECTS IN UNIVERSITY: NAVIGATING COMPLEXITIES AND CONTROVERSIES IN THE CLASSROOM TO EMPOWER STUDENTS119-125

Bayaliev Djaxongir Kaynarbekovich

GLOBALLASHUV JARAYONIDA DINIY VA DINYOVIIY G'OYALARNING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI126-132

Raurova Ra'no Soyibovna

XOJA ISMAT BUXORIY MANAVIY BARKAMOLLIKKA ERISHISH HAQIDA133-137

Yusubov Jaloliddin Kadamovich

JAHON ILM-FANIDA ABU NASR FOROBIY ILMIY-MADANIY MEROSINING TUTGAN O'RNINI VA AHAMIYATI138-145

Xolmirzaev Nodirjon Низомжонович

ШАХАРЛАР ЭКОЛОГИЯСИНИ САҚЛАШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ146-151

Қиличев Абдор

АМИР ТЕМУР ДАВЛАТИДА БОШҚАРУВ ИНСТИТУТЛАРИ152-162

Мамасалиев Мирзоулуф Мирсаидович

АМИР ТЕМУРНИНГ ТАШҚИ СИЁСАТДАГИ ФАЛСАФИЙ - АХЛОҚИЙ ЖИХАТЛАР163-169

Tag'oyeva Dilnavoz Narziqulovna

JADIDLAR MA'NAVIY MEROSIDA XOTIN-QIZLAR TARBIYASI170-175

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Жумаева Феруза Рузикуловна

ТРАНСПОЗИЦИЯ ВНУТРИ КАЧЕСТВЕННЫХ И НЕКАЧЕСТВЕННЫХ АДЪЕКТИВОВ176-181

Fayziyeva Aziza Anvarovna

KONSEPTUAL METAFORIK MODELLARNING O'ZBEK TILIGA TARJIMASIDA EKVIVALENTLIK182-187

Кадиров Камол Намазович

ИЗУЧЕНИЕ ВОЛШЕБНЫХ СКАЗОК В МИРОВОЙ ФОЛЬКЛОРИСТИКЕ188-194

Normamatov Farrux Komiljon o'g'li
LINGVOMADANIYATSHUNOSLIK VA KOGNITIV TILSHUNOSLIKNING O'ZARO ALOQASI VA
ULARDA KONSEPTNING AHAMIYATI195-202

Камилова Дурдона Козимджановна
ТИЛЛАРДА “БИЗНЕС ВА ТАДБИРКОРЛИК” ТЕРМИНЛАРИНИНГ СТРУКТУРАЛ
ШАКЛЛАНИШИ203-209

12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР

Ismatullayev Otabek Taxirovich, Maxmudov Bahodir Hakimjon o'g'li
ATROF-MUHITNI MUHOFAZA QILISH VA EKOLOGIK JINOYATLARNI
TERGOV QILISHDA XORIY TAJRIBASI210-215

Икромов Шерзод Рахимджанович
ЕТИМ БОЛАЛАР ВА ОТА-ОНА ҚАРМОҒИДАН МАҲРУМ БЎЛГАН БОЛАЛАРГА ДОИР
МАЪЛУМОТЛАРНИ СИР САҚЛАШНИНГ ҲУҚУҚИЙ МУАММОЛАРИ216-221

13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Jurayev Bobomurod Tojiyevich
SOMONIYLAR DAVRI MUTAFAKKIRLARINING PEDAGOGIK TA'LIMOTLARIDA
VATANPARVARLIK TARBIYASI MASALALARI222-226

Хакимова Мақсадхон Дилшодбековна
ЎТКУР ЮРАК КИРЛАРИНИ ЮВАДУРҒОН ТОЗА МАЪРИФАТ СУВИ227-233

Abdullayev Madiyar Daniyar o'g'li
XORIJIY MAMLAKATLARDA GEOGRAFIYA TA'LIMI MUAMMOLARI234-240

Nasritdinova Madina Nurullayevna
ARTPEDAGOGIK YONDASHUV ASOSIDA BO'LAJAK MUSIQA TA'LIMI O'QITUVCHILARINING
IJODKORLIK QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHNING DIDAKTIK TA'MINOTI241-246

Botirova Sevara Mamurovna
PEDAGOGIKADA ZAMONAVIY KOMMUNIKATSIYA MODELLARI247-253

Sarvarova Gulshan Israfilovna
THE ROLE OF ASSESSMENT LITERACY IN EFL254-258

Хамидова Зайнура Рамазоновна
УМУМИЙ ЎРТА ТАЪЛИМ МАКТАБ ДИРЕКТОРЛАРИНИНГ БОШҚАРУВ ФАОЛИЯТИНИ
БАҲОЛАШДА КОНЦЕПТУАЛ ЁНДАШУВЛАР259-264

Jumayev Sohijon Botirboyevich
O'QUV-MASHG'ULOT GURUHLARIDA SHUG'ULLANUVCHI 11 YOSHLI KURASHCHILARNING
UMUMIY JISMONIY TAYYORGARLIGI DINAMIKASI265-271

<i>Tursunova Mukhabbat Ikromovna</i> THE POWER OF PERSONALIZATION: UNLOCKING SUCCESS WITH AN INDIVIDUAL STRATEGY FOR ENGLISH TEACHERS	272-277
<i>Samadova Sarvinoz Samad qizi</i> BAG'RIKENGLIK TARBIYASI – DAVR TALABI	278-283
<i>Ismailova Guzal Fayzullayevna</i> PEDAGOGIKA OLIY O'QUV YURTI CHET TILI YO'NALISHI TALABALARNING MUSTAQIL ISHLARINI TASHKIL ETISHDA TIZIMLI YONDASHUVLAR	284-289
<i>Землянкина Юлианна Искандаровна</i> ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА	290-298
<i>Samadova Marg'uba Kuchkarovna, Ziyayeva Muhayyo Usmanjonovna</i> COMPULSORY METHODS IN TEACHING ESP	299-303

13.00.00 – Педагогика фанлари

Хамидова Зайнура Рамазановна
Тошкент Ориентал унивеситети

**УМУМИЙ ЎРТА ТАЪЛИМ МАКТАБ ДИРЕКТОРЛАРИНИНГ БОШҚАРУВ ФАОЛИЯТИНИ
БАҲОЛАШДА КОНЦЕПТУАЛ ЁНДАШУВЛАР**

Аннотация. Ушбу мақолада умумтаълим мактаб директорларининг бошқарув самарадорлигини баҳолашга доир бир қатор илмий-назарий, концептуал ёндашувлар таҳлил этилган. Ҳар бир олимнинг назарий қарашлари, ютуқлари ва камчиликлари бугунги кун талабларига мос келиши ҳамда ушбу концептуал ёндашувларнинг назарий аҳамияти илмий таҳлил этилган.

Калит сўзлар: таълим, директор, бошқарув, самарадорлик, психология, педагогика, шахсий муносабатлар, методология.

Хамидова Зайнура Рамазановна
Ориентал университет в Ташкенте

**КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДИРЕКТОРОВ ШКОЛ В СИСТЕМЕ ОБЩЕГО СРЕДНЕГО
ОБРАЗОВАНИЯ**

Аннотация. В данной статье анализируется ряд научно-теоретических, концептуальных подходов к оценке управленческой эффективности директоров средних школ. Анализируются достижения и недостатки теоретических взглядов, их соответствие требованиям сегодняшнего дня, а также теоретическая значимость этих концептуальных подходов.

Ключевые слова: образование, директор, менеджмент, эффективность, психология, педагогика, личные отношения, методология.

Khamidova Zaynura Ramazonovna
Tashkent Oriental University

**CONCEPTUAL APPROACHES TO ASSESSING THE MANAGEMENT ACTIVITIES OF
SCHOOL PRINCIPALS IN GENERAL SECONDARY EDUCATION**

Annotation. This article analyzes a number of scientific-theoretical, conceptual approaches to assessing the management of secondary school principals. Scientifically analyzed the achievements and shortcomings of each scientist's theoretical views, their correspondence to the requirements of contemporary issues, as well as the theoretical significance of these conceptual approaches.

Keywords: education, director, management, efficiency, psychology, pedagogy, personal relationships, methodology

<https://doi.org/10.47390/A1342V3I4Y2023N34>

Кириш

Таълим муассасасининг фаолиятидаги самарадорлик, биринчи навбатда, жамоадаги шахслараро муносабатлар, вазифаларни қанчалик тўғри ташкил этилгани ёки этилмаганлигига боғлиқ. Бошқача айтганда, ишнинг қандай ташкил этилиши раҳбарлик, бошқарувчиликнинг ташкил этилиши даражасига қараб белгиланади. Ҳар бир раҳбар педагогик тизимни бошқарар экан, энг аввало, ундаги муаммолар ва бу тизимдаги аъзоларнинг педагогик-психологик хусусиятларини билиш қобилиятига эга бўлиши керак. Мактаб директорлари бошқарув фаолиятида таълим муассасасида барча жараёнларни тартибга солиб туриш учун бошқарув функцияларини мазмун ва моҳиятини билишлари зарур. Мамлакатимизда таълим тизими ҳамда унинг самарадорлигини ошириш борасида кенг кўламли ишларнинг амалга оширилаётгани таълим соҳасига эътиборнинг кучайиши бу албатта жамиятнинг таянчи ҳисобланган соҳани юксалиши келажакнинг барқарор бўлишига олиб келади. Мамлакатимизда 2023 йилнинг “Инсонга эътибор ва сифатли таълим йили” деб номланиши таълимни юксалтириш борасидаги ислохотларнинг амалий натижаларини кўрсатиб беради. Қаердаки таълимга эътибор берилса, ўша жамиятда ривожланиш, юксалиш бўлади. “Инсонга эътибор ва сифатли таълим йили”да амалга оширишга оид давлат дастури тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармонида ҳам таълим муассасаларини бошқарув фаолиятини юксалтириш фуқароларга сифатли таълим бериш борасида ислохотларни кучайтириш ва шу билан бирга таълим муассасаларида ўқувчиларнинг умуминсоний ва миллий ватанпарварлик руҳида тарбиялаш, шунингдек, уларда коммуникатив кўникмаларни шакллантириш, танқидий ва креатив фикрлаш, жамоа бўлиб ишлаш, тадқиқотчилик каби кўникмаларни шакллантиришга йўналтирилган дастурлари амалиётга киритилди[1]. Бу эса албатта таълим муассасалари раҳбарларининг бошқарув фаолиятига янгича ёндашув ва замон талабларига жавоб берадиган креатив фикрлайдиган шахс бўлишини талаб қилади. Бу эса изланувчилар зиммасига бир неча йиллардан буён илмий таҳлил этилган бир қатор олимларнинг тадқиқотларини ўзлаштириш ва таҳлил қилиш мажбуриятини юклайди.

Адабиётлар таҳлили ва методология

Мамлакатимизда амалга оширилаётган таълим тизимидаги ислохотлар тизимини бошқариш механизмларини ўзгартириш, такомиллаштиришни, яъни бошқарувнинг маъмурий буйруқбозлик методларидан воз кечиб, ижтимоий-иқтисодий, замонавий талабларга мос келадиган, демократик тамойилларга асосланган бошқарув тизимини шакллантиришни тақозо этмоқда. Бу бугунги куннинг энг асосий талабларидан бири бўлиб, нафақат бошқарув муаммолари, балки субъектларнинг бошқарув фаолиятини ташкил этиш ва уларни шакллантириш замирида, энг аввало, бошқарув тизимининг турли бўғини раҳбарларининг бошқарув фаолиятини такомиллаштиришнинг йўл-йўриқларини аниқлаш, янги шароитларга мувофиқлаштириш ва амалиётга жорий этиш вазифаларини белгилайди.

Шундан келиб чиқиб, таълим тизимини ривожлантириш йўналишида амалга оширилаётган ислохотлар барча таълим муассасаларида таълим жараёнини илмий

асосда ташкил этиш ва бошқаришда фан-техника ютуқларига асосланган бошқарувнинг энг самарали, инновацион методларидан фойдаланишни, бошқарув йўналишида билим, кўникма ва малакаларни, янги шахсий ва касбий сифатларни талаб қилади.

"Таълимни ижтимоий тизим сифатида бошқариш" концептуал ва терминологик луғати самарадорликни белгилайди. Самарадорлик ўлчови ўқитиш самарадорлиги "эришилган ҳақиқий натижаларнинг таълим дастурида кўзда тутилган мақсадларга мос келиш ўлчовидир". Бошқарув тизимининг самарадорлиги ҳақиқатда эришилган натижаларнинг мактабни инновацион янгилаш дастурида кўзда тутилган онгли равишда белгиланган мақсадларга мос келиш ўлчови сифатида белгиланиши мумкин. Махсус ишлаш кўрсаткичлари турли соҳаларга хос фаолиятдир. Инновацион фаолиятнинг хилма-хиллиги туфайли таълим тизимида ишлаш кўрсаткичларининг ягона тўпламини жорий этиш мумкин эмас. Шунга қарамай, самарадорликни баҳолаш учун бундай кўрсаткичларни ишлаб чиқиш бошқарув фаолияти зарур, бу баҳолаш вазиятда сифатли ориентация учун жуда муҳим [4;183-с.].

Мавжуд бошқарув тизимининг самарадорлигини баҳолашда турли хил параметрларга алоҳида эътибор қаратиш лозим бўлади.

Р.И. Третьяков [3;128-с.] самарадорлигини аниқлаш мактаб ишидан давлат-жамоат экспертизасининг (ёки ўзини ўзи бошқаришнинг) асосий объекти менежерларнинг бошқарув фаолияти бўлиши керак деб таъкидлайди. Бошқарув фаолиятининг энг муҳим босқичлари ва мактаб раҳбарларининг кўникмалари синчковлик билан ўрганилади - мактаб ичидаги бошқарувни ахборот билан таъминлаш, педагогик таҳлил, режалаштириш, ташкилий фаолият, мактаб ичидаги назорат, тартибга солиш (яъни менежерларнинг кўникмалари баҳоланади. Бошқарув жараёнининг бутун функционал таркибини амалга ошириш). Ҳар бир функция учун батафсил менежерларнинг самарали ишлаши кўрсаткичлари таклиф этилади, улардан бошқарув жараёнини текширишда фойдаланиш мумкин.

Н. В. Горбунова [2;45-с.] бошқарув фаолиятини бошқача баҳолашни таклиф этади. Мактабда бошқарув фаолияти самарадорлигининг кўрсаткичларидан бири сифатида у ўқув жараёнида инновацияларнинг самарадорлигини оширишни таклиф қилади.

М.Шарифхўжаев ва Ё.Абдуллаевларнинг фикрига кўра, бошқарув самарадорлиги ўз табиати билан мураккаб жараён. Уни фақат бир ёки икки кўрсаткич билан ифодалаб бўлмайди [5; 702-б.].

Бошқарув фаолияти самарадорлигини раҳбарнинг ўзи томонидан баҳоланиши ва натижалар асосида ўз устида ишлаш, ривожлантириш режаларини тузиш имкониятига эга бўлади. Виржиния штати Уильяма ва Мария коллежи профессори Джеймс Х.Стронг ўз тадқиқотларида умумтаълим мактаб директорларини баҳолашда ўзининг қарашлари ва фикр-мулоҳазаларини берган.

Муҳокама

Умумтаълим мактабларида директорлар фаолияти самарадорлигини барча олимлар ўз қарашларидан келиб чиқиб таҳлил этган. Масалан: В.Н.Горбунова самарадорликни оширувчи мезонлар сифатида қуйидагиларни таклиф этган.

- белгиланган мақсадга эришиш;
- янги турдаги таълим муассасасини бошқариш модели ва нормативнинг нисбати;
- бошқарув тизимининг ўқитувчи касбий маҳоратига таъсири даражаси;

- кулайлик даражаси.

Ҳар бир мезон учун таҳлил қилинган аспектлар ва мумкин бўлган ҳисоблагичлар (даражалар, хусусиятлар) кўриб чиқилади. Ушбу мезонлар, муаллифнинг фикрига кўра, умумий назарияга мос келади, бошқарув ва умумий таълим муассасасининг ўзига хос хусусиятларини ифодалайди.

М.М. Поташник эса даставвал мактаб ичидаги бошқарувни таъминлаш орқали самарадорликка эришиш мумкинлигини таъкидлайди.

Ўзбек олимлари М.Шарифхўжаев ва Ё.Абдуллаевларнинг қарашлариди эса самарадорликни бир ёки икки мезонлар билан белгилаб бўлмайди, аксинча кўпроқ мезонларга эътибор берилиши кераклигини таъкидлаган ва улар иккита гуруҳга бўлиниши таъкидланган.

Биринчи гуруҳга бошқариш тизими фаолиятини тавсифловчи миқдорий кўрсаткичлар киради:

- бошқарувдаги жонли меҳнатнинг тежалишини тавсифловчи кўрсаткичлар;
- бошқарув учун сарфланган молиявий ресурсларнинг тежалишини тавсифловчи кўрсаткичлар;
- бошқариш учун сарфланадиган вақтни тежалишини тавсифловчи кўрсаткичлар.

Иккинчи гуруҳга бошқарувнинг ижтимоий самарадорлигини тавсифловчи сифат кўрсаткичлари киради:

- бошқаришнинг илмий-техник даражасини ифодаловчи кўрсаткичлар;
- бошқарув аппарати ходимларининг малакаси даражасини тавсифловчи кўрсаткичлар;
- қабул қилинган қарорлар самарадорлигини тавсифловчи кўрсаткичлар;
- бошқарув жараёнидаги ахборотларнинг ишончлилиги ва тўлиқлигини ифодаловчи кўрсаткичлар;
- бошқариш маданиятини тавсифловчи кўрсаткичлар;
- коммуникациянинг самарадорлигини ифодаловчи кўрсаткичлар;
- бошқарув аппаратидаги меҳнат шароитини тавсифловчи кўрсаткичлар ва бошқалар.

Америкалик профессор Джеймс Х.Стронг ўз тадқиқотларида умумтаълим мактаб директорлари фаолиятини баҳолашда қуйидаги мезонларга эътибор қаратиш кераклигини таъкидлаган.

- етакчилик;
- мактабдаги шарт-шароитлар;
- инсон ресурсларини бошқариш;
- ташкиллаштиришни бошқариш;
- алоқа ва ижтимоий муносабатлар;
- касбий маҳорат каби мезонлар.

Натижалар

Ушбу мақолада биз бир қатор олимларнинг мактаб директорларининг фаолияти самарадорлигини баҳолашда эътибор берилиши керак бўлган мезонлар ҳақида тўхталиб ўтдик. Бир қатор кузатишлар ҳамда бугунги кунда тараққиётнинг замонавийлашгани кўплаб мамлакатларда модернизация жараёнларининг

кузатилганини инобатга олган ҳолда мактаб директорлари фаолиятида аввало замонавий раҳбар сифатида ўзларини ҳис қилишлари унинг талабларига жавоб бера оладиган демократик раҳбарлик унсурларига мос бўлиши керак.

Улар ўз фаолиятларида инсонпарварлик, ҳодимлар билан демократик алоқа ўрнатиши, қарорлар қабул қилишда ҳодимларнинг фикр ва мулоҳазаларига ҳам эътибор бериш керак.

Ҳар бир раҳбар ўз ходимлари билан жамоавийликни таъминлаган бўлиши зарур. Ўқувчиларнинг олдида ўқитувчининг камчилигини айтмаслиги, ўқувчилар олдида ўқитувчининг кадр-қимматини камситмаслиги зарур.

Қарор қабул қилишда объектив ва креатив қобилиятга эга бўлиши зарур. Шу билан бирга ўзининг бошқарув механизмига, ўз режалари ҳамда стретгиясиги бўлиши лозимдир. Ҳар бир жараёндан ўзининг фикр ва мулоҳазалари бўлиши билан биргаликда кенг тафаккурли ўз касбининг етук мутахассиси бўлиши даркордир.

Энг аввало раҳбарлик лавозимида олинишида таниш-билиш, уруғ-аймоқчилик яъни коррупцияга йўл қўйилмасдан, ҳаққоний талабларга жавоб берадиган етук кадрларни танлаб олиш мақсадга мувофиқ.

Хулоса

Таълим муассасалари ва уларнинг фаолиятини ўрганишга оид назарий-методологик ёндашувларнинг ўрганилиши ва аҳамиятини ўрганиб таҳлил қилдик. Таълим муассасаларининг раҳбарларининг фаолиятини баҳолашда унинг самарадорлигини аниқлаш зарур. Самара кўрсаткичлари раҳбарларнинг фаолиятини кўрсатиб беради. Умумтаълим мактаб директорларининг фаолиятини баҳолашда бир қатор хорижий ўзбек олимларининг фикр ва мулоҳазаларини таҳлил қилдик.

Умумий ўрта таълим муассасалари фаолиятини такомиллаштириш ва раҳбар ҳодимларнинг фаолиятини мувофиқлаштиришда юқорида билдирган фикр ва мулоҳазаларимиз муҳим аҳамият касб этади. Улар асосида бошқарув фаолиятини илмий асосда ташкил этиш, таълим тарбия жараёни иштирокчилари ҳамда барча ходимларнинг фаолиятини мотивлаштириш, ташаббусларни рағбатлантириш, турли педагогик лойихаларни ишлаб чиқиш ва таҳлил қилиш учун зарурий шарт шароитларни яратиш, таълим эҳтиёжларидан келиб чиқиб натижаларнинг самарадорлигини таҳлил қилишни ҳамкорликда ташкил этишни назарда тутди. Шу билан бирга мактаб директорларининг ўз фаолиятини ташкиллаштиришда оқилона услуб ва бошқарувда тарбиявий муносабатларнинг ўзига хос хусусиятларини инобатга олиш каби бир қатор талабларни белгилайди.

Адабиётлар/ Литература/ References:

1. 2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги ўзбекистон тараққиёт стратегиясининг “Инсонга эътибор ва сифатли таълим йили”да амалга оширишга оид давлат дастури тўғрисида Ўзбекистон Республикаси президентининг фармони
2. Н. В. Горбуновой. Внутришкольное управление: теория и опыт педагогических и управленческих инноваций [Текст] / под ред.— М., 1995. С. 45

3. Третьяков, П. И. Практика управления современной школой [Текст] / П. И. Третьяков. — М., 2005 С.128.
4. Управление развитием школы [Текст] / под ред. М. М. Поташника, В. С. Лазарева. — М., 1995. С.183.
5. Шарифхўжаев М., Абдуллаев Ё. Менежмент: Дарслик. – Тошкент: “Ўқитувчи”, 2001. - 702 б

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 4 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**“Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари”** электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:
Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани,
Кичик Бешёғоч қўчаси, 70/10-уй.
Электрон манзил:
scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал:
https://t.me/scienceproblems_uz